

11 Μαΐου: Κυρίλλου και Μεθοδίου, ισαποστόλων

Κύριλλος και Μεθόδιος «εθναπόστολοι» Σλάβων και Νεοελλήνων

Της Αγγελικής ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Στα νεότερα χρόνια οι Θεσσαλονικείς αδελφοί Κύριλλος και Μεθόδιος θεωρήθηκαν από όλους τους Σλάβους φωτιστές και ιεραπόστολοι, μια κι αυτοί πρώτοι επιχειρήσαν να μετατρέψουν τον προφορικό πλάσσο-λαβικό λόγο, κοινό ακόμα γλωσσικό όργανο σ' όλους τους Σλάβους, σε γραπτό. Μ' αυτό τον τρόπο έβαλαν τα θεμέλια για την ανάπτυξη της σλαβικής γραμματικής, θρησκευτικής και κοσμικής, και έδωσαν στην ενιαία ακόμα τότε οικογένεια των Σλάβων τη δυνατότητα να συμμετάσχει ενεργά στη χριστιανική οικουμένη. Εύλογο, λοιπόν, ήταν, στην περίοδο της διαμόρφωσης της εθνικής συνείδησης, κάθε επιμέρους εθνική σλαβική ομάδα να θεωρηθεί σε ειδική μέρα αφιερωμένη στα γράμματα, κάτι που εγκαταστάθηκε με την επικαρία της επετείου των 1.000 χρόνων από τον θάνατό τους, δηλαδή το 1869 και το 1885.

Οι δύο αδελφοί εντάχθηκαν από νωρίς στο σλαβικό αλφάβητο και η μνήμη τους γιορταζόταν από τον 19ο αιώνα με τρόπο που αναδεικνυόταν ως θεοπνευστό έργο τους ο εγγραμματισμός της σλαβικής γλώσσας. Το ιστορικό αυτό μνημείο, ωστόσο, δεν είχε για όλους τους Σλάβους την ίδια σημασία. Για κάποιους ιστορικούς ιδιαίτερο εθνικό περιεχόμενο, γιατί αφορούσε όχι μόνο τη σλαβική τους ιδιότητα και τον πολιτισμό τους αλλά και την ιδιαίτερη εθνική τους ταυτότητα, με την οποία συνδέσαν άμεσα την καταγωγή των δύο αδελφών. Έτσι, π.χ. οι Βούλγαροι διεκδίκησαν τον προηγούμενο αιώνα τη στενότερη συγγένειά τους μ' αυτούς, παρουσιάζοντάς τους ως «Βουλγαρομακεδόνας». Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο το ίδιο έκαναν και οι ιστορικοί της ομόσπονδης Δημοκρατίας της Μακεδονίας, οι οποίοι τους παρουσίασαν ως ομοεθνείς τους, επιζαλούμενοι επιπλέον τη στενότερη συγγένεια της γλώσσας τους με εκείνη των Θεσσαλονικέων αδελφών, οι οποίοι, όπως ξέροimme από τις μεσαιωνικές πηγές, ήταν δόγλωσσοι. Εντάσσοντας λοιπόν τα περί Κυρίλλου και Μεθοδίου στην εθνική τους ιστορία αλλά και στην πολιτική τους ιδεολογία, άφησαν έτσι να εννοηθούν περισσότερο δεσμοί και επομένως πιστικότερα επιχειρήματα για τη νομιμοποίηση εθνικών και γεωγραφικών αλτρωτικών αιτημάτων.

Το έργο των δύο αδελφών ωστόσο ήταν πολυδιάστατο και προκάλεσε τόσες αντιπαλότητες στο εκκλησιαστικό και το πολιτικό πεδίο της εποχής, που προσφέρεται για πολλές ακόμα χρήσεις στις διάφορες συγχρηές της πρόσφατης ευρωπαϊκής ιστορίας. Όπως είναι γνωστό, οι δύο αδελφοί στάλθηκαν στη Μεγάλη Μοραβία το 863 μετά από αίτημα του ηγεμόνα Ραστισλάβου στον Βυζαντινό αυτοκράτορα Μιχαήλ Γ', μέσα σε μια κρίσιμη περίοδο για την ενίσχυση της εξουσίας του και την αποδέσμευσή του από τη φραγκική πολιτική και εκκλησιαστική κηδεμονία. Η επινοήση ενός σλαβικού αλφάβητου και η μετάφραση των ιερών κειμένων θα επέτρεπε στον Ραστισλάβο μια πιο ανεξάρτητη πολιτική και, σταδιακά, την αποδέσμευσή του από το εξωτερικό εκκλησιαστικό κέντρο. Η αποτυχία του σχεδίου αυτού στο πολιτικό επίπεδο στη Μοραβία (ο Κύριλλος πέθανε σχετικά νωρίς, το 869 στη Ρώμη, και ο Μεθόδιος πέρασε τα τελευταία χρόνια της ζωής του ως τον θάνατό του το 885 φυλακισμένος στη μονή Reichnau, στη Γερμανία) δεν εμπόδισε την εξάπλωση και την καθιέρωση στους εποίκους αιώνες της σλαβικής γραφής, όπως ο Κύριλλος την κατέγραψε (γλαγολιτικό αλφάβητο) και της τέλεσης της λειτουργίας στη σλαβική γλώσσα στον βορειοδυτικό χώρο της Βαλκανικής, φαινόμενο που έχει περισσότερες πτυχές από την εκκλησιαστική/θρησκευτική. Ακόμα περισσότερο, δεν εμπόδισε τον ήδη εχριστιανισμένο Βούλγαρο ηγεμόνα, Βόρι-Μιχαήλ, να δεσμοφύει το έργο των δύο αδελφών, μέσω των μαθητών τους, που διωγμένοι πέρασαν τον Δούναβη. Στην Προσλάβια, τη βουλγαρική πρωτεύουσα, και την Αχρίδα το αλφάβητο θα πάρει την τελική του μορφή (κυριλλικό). Περισσότερα κείμενα θα μεταφραστούν, και τελικά η κληρονομιά των δύο αδελφών θα ριζώσει και θα εξαπλωθεί σ' όλους τους Σλάβους.

Το πολυδιάστατο νόημα αυτής της ιεραποστολής δεν έπαψε να υποβάλλεται σε νέες, επίκαιρες κάθε φορά ιστοριογραφικές επεξεργασίες, καθώς τέμνεται από τόσο ποιητικές και αντικρουόμενες επιλογές διαφορετικών κέντρων εξουσίας, που τώρα βρίσκονται σε διαφορετικά εθνικά κρά-

τη και Εκκλησίες. Έτσι, το ζήτημα περιπλέχθηκε πιο πολύ όταν π.χ. οπλίσες σε μια διαφορετική συγχρηία, το 1981, ανακηρύξουν τον Κύριλλο και τον Μεθόδιο «Ουράνιους προστάτες της Ευρώπης». Ακόμα περισσότερο, στη μεταφραχροπολεμική εποχή το έργο των δύο αδελφών γνώρισε τολμηρότερες πολιτικές χρήσεις από ευφάνταστους κρατικούς παράγοντες. Διαβίσαμε σε ανέντετη Σλοβία αξιωματικού ότι οι αντιπαραθέσεις του, που τοποθετούν τη μεσαιωνική Μοραβία στην επικράτεια του νεοειδρυθέντος κράτους τους, θεωρούν τη γενέτειρά των δύο αδελφών, τη Θεσσαλονίκη, σαν τη Μέκκα τους και ότι αναγνωρίζουν στενούς δεσμούς με τους Έλληνες, γιατί ο πατέρας του Κυρίλλου και του Μεθοδίου ήταν Έλληνας και η μητέρα τους Σλοβάκα!

Από τη μεριά των Ελλήνων, εκτός από επιτημητικά σχόλια κάποιων διανοουμένων, κυρίως στο τέλος του 19ου αιώνα, την περίοδο δηλαδή του πιο έντονου εθνικισμού, ούτε οι επίσημες κρατικές αρχές ούτε η Εκκλησία ενδιαφέρθηκαν να αρθρώσουν έναν λόγο για τους δύο ιεραποστόλους, πολύ περισσότερο που αυτοί δεν είχαν καν ενταχθεί στο αλφάβητο, και επομένως δεν γιορταζόταν η μνήμη τους. Η σιωπή κράτησε ως το τέλος της δεκαετίας του 1950. Εντονότερο ενδιαφέρον εκδηλώθηκε κυρίως το 1966, όταν οργανώθηκαν από τη μητρόπολη Θεσσαλονίκης οι εορτασμοί για τα 1.100 χρόνια από τον θάνατο του Κυρίλλου και επαναλήφθηκαν ανάλογοι εορτασμοί με πρωτοβουλία των ίδιων παραγόντων το 1985, οπότε γιορταζόταν τα 1.100 χρόνια από τον θάνατο του Μεθοδίου. Δεν θα ασχοληθούμε με όλες τις πτυχές αυτών των εορτών και των άλλων εκδηλώσεων που έγιναν στα ίδια πλαίσια (σύνταξη της Ακολουθίας τους, οικοδόμηση ναών στη μνήμη τους, οργάνωση συνεδρίων, εκδόσεις κ.ά.). Αυτό που έχει σημασία είναι ότι η κατ' εθνική πολιτική και πολιτιστική σημασία του έργου των δύο αδελφών μεταβλήθηκε σε αποκλειστικά θεολογικό θέμα. Έτσι, η θρησκευτική διάσταση που προβλήθηκε επικρασία όχι μόνο τη δράση τους αλλά και γενικότερα την ανάδειξη της βυζαντινής πολιτικής. Τα κατά βάση θεολογικά δημοσιεύματα συνοδεύθηκαν από ανάλογες πολιτικές επιλογές. Οι επιστημονικές εκδηλώσεις που πλαισίωσαν τις γιορτές επικεντρώθηκαν στο διεπιπύλο ζήτημα της καταγωγής των δύο αδελφών, μεταφέροντας τις μεταπολεμικές εθνικές αντιδικίες στον Μεσαίωνα. Δεν πρόκειται ωστόσο για τη γνωστή από τον προηγούμενο αιώνα ελληνοβουλγαρική αντιπαλότητα. Το καυτό ζήτημα της καταγωγής του Κυρίλλου και Μεθοδίου από την πλευρά της μητέρας τους άγγιξε ένα άλλο νεοφανεό αλλά εξίσου καυτό για την ελληνική ιστοριογραφία και την εξωτερική πολιτική πρόβλημα, δη-

λαδή τη σλαβική γλώσσα που μιλούσαν οι δύο αδελφοί. Με άλλα λόγια, τη συγγένεια της μητρικής τους γλώσσας με το «αίθιομα των Σκοπίων», που από το τέλος της δεκαετίας του '40 είχε ανακηρυχθεί σε επίσημη εθνική γλώσσα της ομόσπονδης Δημοκρατίας της Μακεδονίας.

Η ιστορία της ιεραποστολής των Κυρίλλου και Μεθοδίου παρέμεινε έτιπote σε γενικές γραμμές στο ετεροχρονισμένο θεολογικό πολιτικό πλαίσιο το οποίο προσδιόρισαν οι παραπάνω πρωτοβουλίες της Μητρόπολης Θεσσαλονίκης. Ήταν, επομένως, αναμενόμενο η πρόσφατη αναζωπύρωση των εθνικισμών, με το τέλος της μεταφραχροπολεμικής περιόδου, να δώσει, προς την ίδια κατεύθυνση, νέα ώθηση για περισσότερο αυθαίρετες χρήσεις της ιστορίας τους, σε περισσότερο μάλιστα πεδία της ελληνικής κοινωνίας. Πράγματι, σ' αυτήν τη συγχρηία οι κρατικές αρχές αποδέχθηκαν πιο ευφάνταστες από τις εκκλησιαστικές. Σε κλίμα γενικότερου εθνικού παροξυσμού το υπουργείο Παιδείας αποφάσισε να γιορταστεί τον Μάιο του 1993 η μνήμη τους, κάτι που είχε εγκατασταθεί δύο χρόνια πριν από ακροδεξιούς κύκλους. Κοινοποίησε γι' αυτό σχετικά εγκύκλιο στα σχολεία όλες της επικράτειας, ώστε να οργανωθεί «εκκλησιασμός όλων των μαθητών» και «ομιλία για τη ζωή και το έργο των Αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου». Η διεκδίκηση και η κοινοποίηση σ' ένα ευρύτερο κοινό της «ελληνοκώτητας» των δύο αδελφών συνταράχξε θαυμάσια με τη διεκδικούμενη τότε «ελληνοκώτητά» της Μακεδονίας. Επιπλέον, το θέμα παρέπεμπε και στην «αφειδωμένη μακεδονική γλώσσα», για την «ανυπαρξία» της οποίας νεότεροι, όχι ιδιαίτερα ρηξικέλευθοι γλωσσολόγοι, αναλάμβαναν να μας διαφωτίσουν με τα επιχειρήματα των Γ. Χατζιδάκη, Κ. Τσιούλα και Ν. Ανδριώτη, προσαρμωμένα κατάλληλα στη συγχρηία. Κατά συμμετοχή οι «ειδικοί», που έσπευσαν να χτυπήσουν τον κώδωνα του εθνικού κινδύνου, αγνοούσαν τις σλαβικές γλώσσες τις οποίες υποτίθεται ότι μελετούσαν!

Την Παρασκευή 11 Μαΐου θα γιορτάσουμε τη μνήμη του Κυρίλλου και του Μεθοδίου. Ενδοχρόνως οι μαθητές θα εκκλησιαστούν και θα ακούσουν πανηγυρικούς για μια ακόμα φορά, εκτός βέβαια αν η πολιτιστική και οικονομική «επιθεση» μας στη Βαλκανική δείξει ότι παρόμοιες εκδηλώσεις δεν είναι πια σκόπιμες. Για μας, πάντως, αυτό που προέχει είναι να προσευχηθούμε στους δύο σλαβόφωνους Θεσσαλονικείς αδελφούς, για να μας φωτίσουν να αναπτύξουμε τις ολαβολογικές αποδές στην Ελλάδα και να μάθουμε την ιστορία αυτών τους οποίους φώτισαν!

«Οι Άγιοι Κύριλλος και Μεθόδιος». Τοιχογραφία του ζωγράφου Ζαχαρία (1849), στην εκκλησία της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος στο Μπελιάκοβο